M.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi,
Yıl:1996, Cilt: XII, Sayı: 1-2, s.151-172.

ÇEVRE VERGİLEMESİ (TEORİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI)

Mustafa ÇELEN*

GİRİŞ

Çevre kirliliği, aynı çevreyi birlikte paylaşan bütün canlılara olumsuz dışsallık yayan bir olgudur. Bu dışsallığın ya piyasa mekanizma mekanizması içerisinde pazarlık yöntemi ile içselleştirilesi, ya da devletin yaptığı çeşitli düzenlemeler ve mali yükümlülükler yardımıyla, kirliliği yayan ekonomik bireye bunu ödettirip, elde ettiği kaynağı bu olumsuzluğun bertaraf edilmesinde kullanması gerekir. Dışsallıkların piyasa mekanizması içerisinde içselleştirilmesi bu üretim veya tüketim faaliyetinden zarar görenlerin ve fayda sağlayanların bir araya gelerek, etkinliği sağlayacak şekilde birbirlerini tazmin etmeye yönelik bir gayrettir. Bu düzenlemeye Coase Teoremi denir.[1]

Çevre kirliliği olumsuz dışsallığını önlemenin diğer bir yolu da, devletin zor kullanma tekeline dayanarak yaptırım uygulamasıdır. Çevreye zararlı atıkların çevreye atılmasını önlemek için devletin elinde iki temel araç vardır. Birincisi atık ürünün atılma oranına sınırlama getirmek, ikincisi ise, atık ürün birimi başına bir vergi koymaktır. Vergi konulması durumunda, herhangi bir firma üretim yaparken bunu ürünlerinin fiyatlarına yansıtacak ve çevre kirlenmesinin maliyetini böylece içselleştirecektir.[2]

İşte biz bu çalışmada, çevre kirliliğine yönelik vergisel önlemleri incelemeye çalışacağız. Araştırma temelde iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, Çevre Vergisi teorisinin genel çerçevesini sunulacaktır. İkinci

---

* Arş.Gör. M.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümü

[1] R. H. Coase, "The Problem of Social Cost", Journal of Law and Economics, Volume 3, 1960, s. 1-44

[2] P. A.Victor, İktisadi Açıdan Çevre Kirlenmesi, Çev. Ömer Faruk Batırel, Ak Yayınları, İstanbul, 1978, s. 52

bölümde, Türkiye'de uygulanan Çevre Vergileri hakkında bilgi verilecek, çalışmanın sonunda ise, konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. ÇEVRE VERGİLERİ

Çevre Vergileri, kirlilik meydana getiren atıkların topluma yüklediği zararları ortadan kaldırmak amacı ile konulan ve "kirleten öder" ilkesine uymayı sağlayan mali yükümlülüklerdir. Biz bu çalışmada teorik olarak çevre vergilerini üç başlık altında incelemeye gayret edeceğiz. Bunlar; emisyon üzerinden alınan vergiler (Pigonyan Vergiler), çevre zararı yaratan malların tüketimi ve girdileri üzerinden alınan vergiler (Dolaylı Çevre Vergisi) ve çevre ile ilişkili diğer vergisel düzenlemelerdir. Aşağıdaki bölümlerde bu vergiler tek tek ele alınacaktır.

1.1. PİGONYAN VERGİLER

Pigonyan vergi, çevre zararı meydana getiren emisyon ve atıkların birimi baz alınarak uygulanan özel oranlı bir vergidir. Vergi oranı, emisyonun toplumsal katlanabilir düzeyinde marjinal sosyal maliyete eşittir. Emisyonun toplumsal katlanabilirlik düzeyi, firmaların çevreye emisyon bırakmaktan sağlayacağı marjinal faydanın bu emisyonun topluma yükleyeceği marjinal maliyete eşit olduğu noktada ortaya çıkar. Yükselen kirlenme maliyeti sosyal maliyete yansıması yoluyla pigonyan vergiler özel ve toplumsal maliyetleri karşı karşıya getirir ve belli bir denge oluşmasını sağlar. Bu anlamda, Pigonyan verginin dışsallıklar teorisine göre kirlilikleri azaltmada en etkin vergi ölçüsünü sağladığı söylenebilir. Ama emisyon miktarının ölçülmesi konusunda ortaya çıkacak teknik yetersizliklerden dolayı, bu vergi uygulamada ciddi engeller meydana getirmektedir. Bu vergi aynı zamanda uygulayıcılara, diğerlerine nazaran yüksek uygulama ve denetleme maliyetleri de yüklemektedir. Aşağıdaki Şekil I Pigonyan bir vergi uygulamasını göstermektedir.

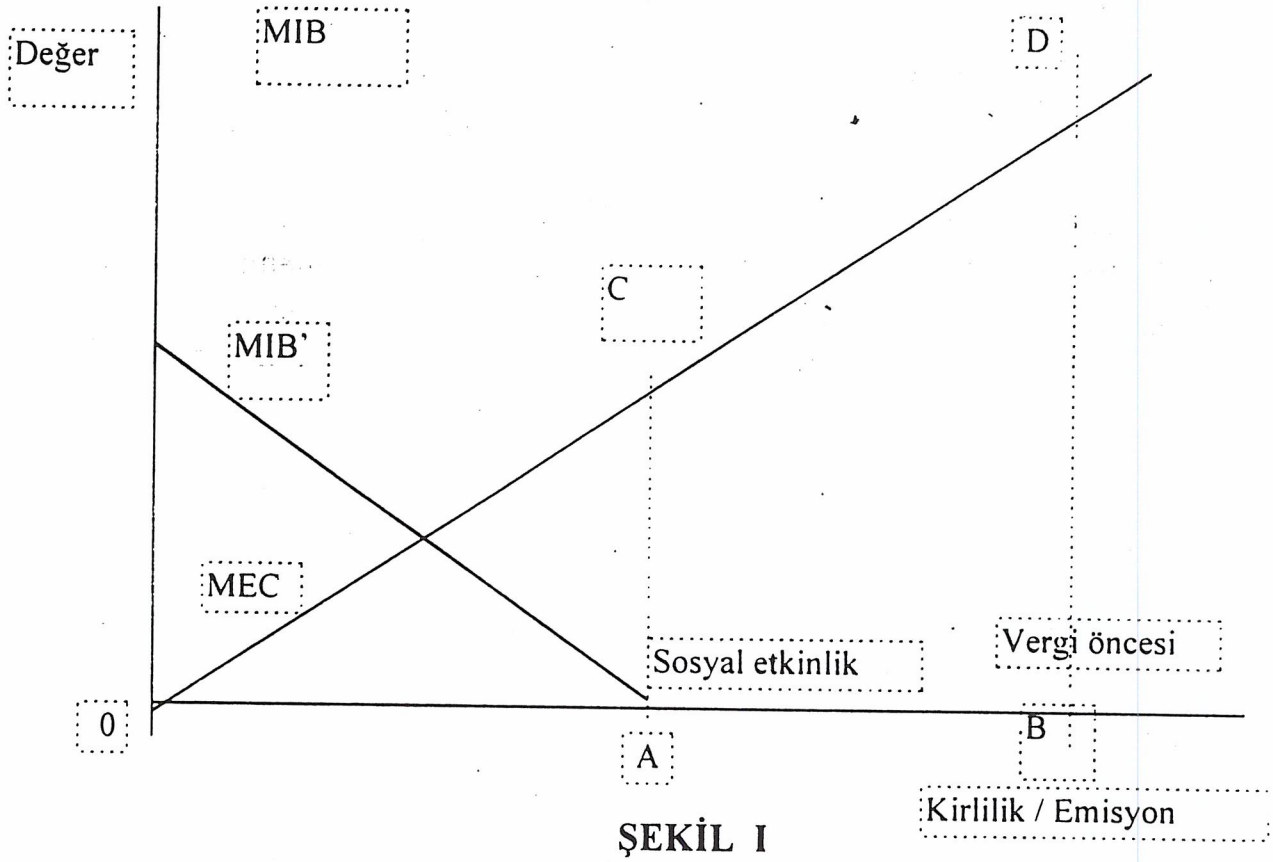

ŞEKİL I

Şekilde firma kirlenme meydana çıkaran bir üretim gerçekleştirdiğinde fayda ve maliyetler ortaya çıkmaktadır. Burada marjinal içsel fayda doğrusu, firmanın kirlenmeye yol açtığı çeşitli emisyon düzeylerinde firmanın marjinal faydasını (çıkarını) gösterir. Buradaki marjinal fayda çevreye kirlilik bırakması sonucu sağladığı tasarrufun fırsat maliyetini ifade eder. Firma, emisyon yapmakta sağlayacağı fayda özel maliyetini aşacağı duruma kadar atık bırakmaya devam edecektir. Sonuç olarak, çevre ile ilgili bir verginin yokluğu durumunda firm B noktası ile gösterilen yere kadar atık bırakmaya devam edecektir. Şekilde A noktası atıkların sosyal optimal düzeyi aştığı yeri göstermektedir. Bu emisyon düzeyi marjinal dışsal maliyetin (MEC) marjinal içsel faydaya (MIB) eşit olduğu yerde meydana gelir. Diğer bir deyişle, piyonyan çözüm birim kirlenme düzeyinin toplusal optimal seviyede marjinal sosyal maliyete eşit olduğu vergi oranıdır. Şekilde, bu ortaya çıkan her birim kirlenme için AC'ye eşittir. Bu vergi, yüklediği maliyet vasıtasıyla kirlilik yaymaktan firmanın sağladığı marjinal faydanın azalması yoluyla düşer. İşte, bu şekilde

marjinal içsel fayda doğrusu MIB' düzeyine kayar ve firma dışarıya bıraktığı atık miktarını A noktasında optimize eder.

Bazı durumlarda konulan vergi istenilen sonucu vermeyebilir. Eğer kirlenme miktarı çıktıya bağlı olarak değişmez ise, çıktı üzerine konulan vergi etkin kaynak ayrımı için gerekli davranış değişikliğini meydana getirmeyecektir. Bu yüzden çıktı üzerine konulan bir verginin kirlilik maliyetini değiştirmesi gereklidir. Bu şekilde uygulama imkanı doğduğunda, farklı coğrafyalarda, nüfus yoğunluğu, hava şartları, endüstrileşme ve tarımsal üretim gibi faktörlere bağlı olarak farklı oranlarda vergi uygulanabilir.[3]

Pigonyan vergiden iki şekilde kaçınılabilir. Bunlarda birincisi atık meydana getiren üretimi düşürmektir. İkincisi ise, yeni teknolojiye dayanan yatırımlar yaparak atık düzeyini azaltmaktır. Örneğin, bir aracın bu vergiden kaçmak için ya daha az kilometre seyahat etmesi, ya da yeni yatırım ve bakım yaparak (katalatik konvektor taktırmak) dışarıya verdiği eksoz atığını düşürmesi gerekir.[4]

Bundan başka, özellikle çok uluslu şirket yapılarının gelişmesi ve bunun sonucu olarak karmaşık üretim yapılarının ortaya çıkması Pigonyan çevre vergilemesinde bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Örnek vermek gerekirse, aramalların üzerine konulan vergiler yine o aramalını kullanıp üretim yapanların son ürün fiyatını etkileyebilmekte, bu da son ürünün dışardan ithaline yol açabilmektedir. Böyle durumlarda gerek iç ticari yapıyının rekabet edebilirliğini korumak, gerekse çevre ile ilgili yükümlülükleri belirlerken yeknesatlığı sağlamak için uluslararası bir çevre vergi politikasının düzenlenmesi gerekliliği ortaya konmaktadır.[5]

Çevre vergisinin düzenli uygulanabilmesi için iyi bir kontrol ve standart yapısının kurulması gerekir. Aksi halde, mükellefler (firmalar)

---

[3] David Hyman, The Economics of Governmental Activity, Holt, Rinehart and Winston Inc, 1973, s. 64-65

[4] Ronald McMorran, David Nellor, Tax Policy and the Environment: Theory and Practice,IMF Working Paper, 1994, s.5

[5] James Poterba, Julio Rotemberg, "Pigouvian Taxation of Intermediate goods When Final Goods Can Be Imported", 50th Congress of the International Institute of Public Finance, Harvard University, 22-25 August 1994

vergiden kaçınmaya çalışacaklardır. Firmaların vergiden kaçınma güdüleri cari kirlenme düzeyinden bağımsız olarak, çevre vergisinin oranı tarafından belirlenir. Vergiden kaçınma düzeyi firmanın kirlenme miktarını az bildirmesi sonucu maruz kalacağı ceza miktarı ile, bu az bildirim sonucu düşen vergi ödemesinin parasal değerlerinin eşitlenmesi ile bulunur. Bu nedenle ceza korkusuyla bildirilen kirlenme düzeyi, cari kirlenme düzeyi değildir. Ampirik sonuçlar vergi oranının arttırılmasının beyan edilen kirlilik düzeyinde azalmaya yol açtığı ve çevre vergisinden kaçınmayı arttırdığını göstermektedir.[6]

Diğer taraftan, Pigonyan verginin gelişmekte olan ülkelerde, etkin bir çevre koruma politikası aracı olarak kullanılması emisyon oranının ölçülmesi gibi teknik zorluklar dışında kaynak dağılımında çarpıklıklar meydana getirdiği ve bu ülkelerde vergi toplama maliyetinin yüksek olduğu için mümkün olamamaktadır. Örnek vermek gerekirse, ABD'de ek kaynak sağlamak amacıyla her bir dolar vergi toplamak için 17 sent ile 56 sent arasında değişen vergi toplama maliyeti sözkonusu olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, vergi tabanı dar, oran yüksek olduğundan bu vergilerin meydana getirecekleri çarpıklıklar (distortion) daha fazla olabilecektir.[7]

1.2. DOLAYLI ÇEVRE VERGİLERİ

Dolaylı Çevre Vergisi, doğa kirliliğini azaltmak amacıyla, çevreye zarar veren atıklarla ilişkili üretim girdileri ve tüketim malları üzerinden alınan bir vergidir. Dolaylı Çevre Vergileri, emisyonun toplumsal katlanabilirlik düzeyini gerçekleştirmek için üreticilerin ve tüketicilerin kirlentmeye yönelik davranışlarını fiyat teşvikleri yoluyla düzenler. Bununla birlikte, Dolaylı Çevre Vergileri, Pigonyan vergilere nazaran daha uygulanabilir olmalarına rağmen, etkinlik bakımından daha az etkin mali yükümlülüklerdir.

---

[6] Jon Harford, "Firm Behavior Under Imperfectly Enforceable Pollution Standards and Taxes", Journal of Environmental Economics and Management, Volume 5, 1978, s. 41

[7] Gunnar Eskeland, "Emmanuel Jimenez, Policy Instrument For Pollution Control in Developing Countries" The World Bank Research Observer, Volume7, Number 2, July 1992, s. 152-153

Dolaylı Çevre Vergi'lerinin etkinliğini degerlendirmede temel belirleyici Dolaylı Çevre Vergisi''nin matrahını oluşturan vergi tutanağı ile çevre kirliliği arasındaki doğal ilişkidir. Bu ilişkinin önemi, iki ayrı Dolaylı Çevre Vergisi'nin karşılaştırılmasında yoluyla gösterilebilir. Bu bağlamda Karbon (fosil yakıt) Vergisi'nin etkin bir vergi olduğu, buna karşılık Gasolin Vergisi'nin etkin olmayan bir vergi olduğu söylenebilir. Çünkü, Karbon Vergisi, karbon dioksit atığından dolayı meydana gelen global kirliliği azaltma amacına hizmet eder. Karbon dioksit atığı en verimli şekilde girdi olarak kullanılan fosil yakıtların vergilenmesi ile düşürülebilir. Çünkü fosil yakıtların yanması ile karbondioksit emisyonu arasında sabit oransal bir ilişkiyi tam olarak tesbit edecek teknolojiye sahip olmadığımız için Pigonyan vergiyi burada uygulamak oldukça güçtür. Bunun yerine ikinci en iyi vergi olan, Dolaylı Çevre Vergisi daha etkin olarak kullanılabilir. Gasolin Vergisi de, yerel hava kalitesiyle gasolin kullanımı arasında sabit oransal bir ilişki olmadığı için pigonyan vergi kadar etkin olmasa bile yerel hava kirliliğini önlemeyi amaç edinmiş bir vergidir.[8] Ama bu vergi ile kirlenme arasındaki ilişki Karbon Vergisi'ne nazaran daha az ve daha dolaylıdır. Bu nedenle Karbon Vergisi daha etkindir.

[8] A.g.e., s. 3

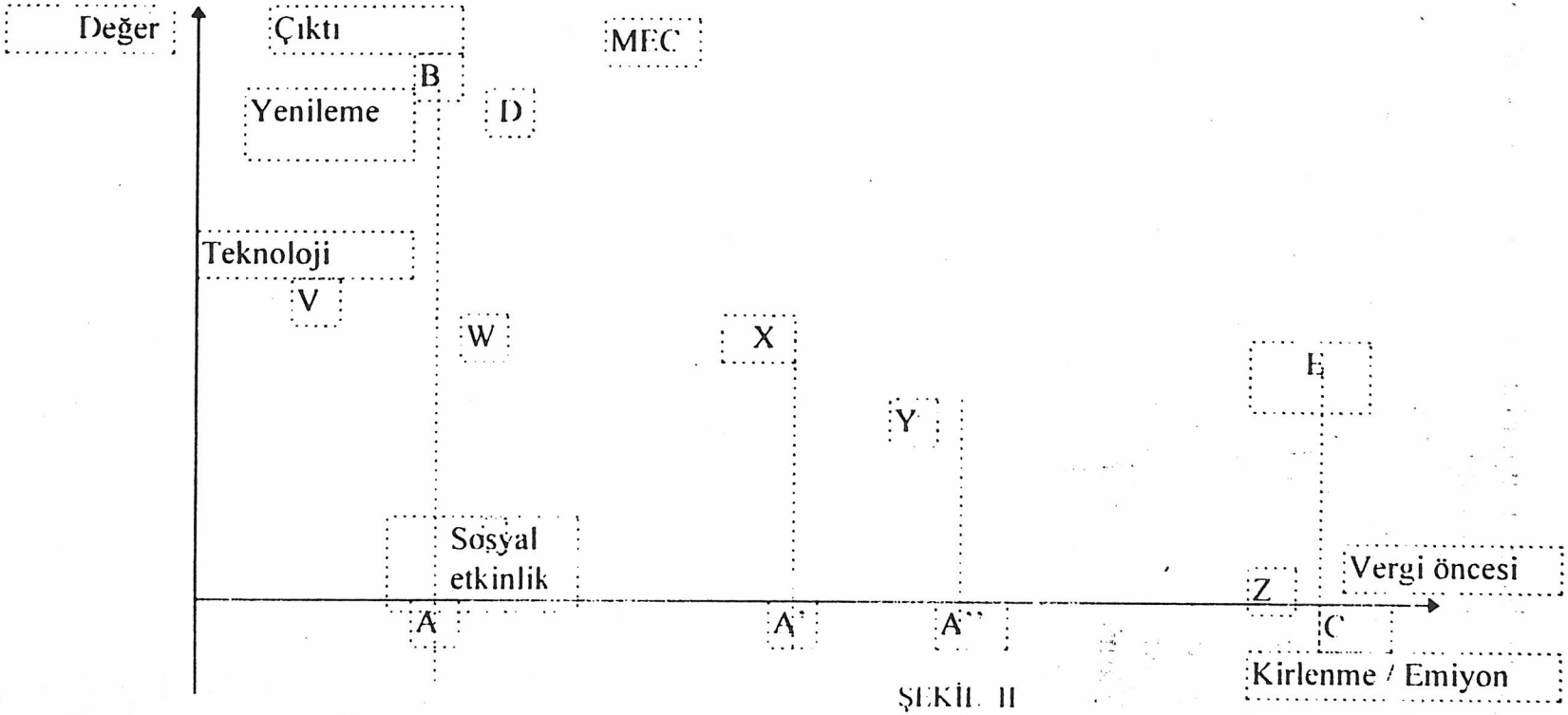
Değer
Çıktı
MEC
B
Yenileme
D
Teknoloji
V
W
X
Y
E
Sosyal
etkinlik
A
A'
A''
Z
C
Vergi öncesi
Kirlenme / Emiyon

ŞEKİL II

Dolaylı Çevre Vergisi uygulamasının daha iyi anlayabilmek için yukarıdaki şekilden yararlanabiliriz. Şekil 2, emisyon azaltıcı çeşitli metotları uygulanması vasıtasıyla meydana gelen Dolaylı Çevre Vergisi'nin etkinlik yapılarını Şekil 1ile benzer bir şekilde göstermektedir. Marjinal dışsal maliyet doğrusu (MEC) çevre zararının marjinal sosyal maliyetini göstermektedir. Firmaların kirlenmeden sağladıkları marjinal içsel fayda doğrusu da Şekil 1'dekine benzer şekilde gösterilmiştir. Farz edelim ki, teknik imkanlar yardımıyla firmanın emisyonu düşürmesi çıktı, yenileme ve teknoloji gibi üç ayrı boyutta mümkün olsun. Her boyut için kirlenmenin maliyetlerini düşürme firmanın marjinal içsel fayda doğrusu tarafından belirlenir. Mesela çıktı boyutunda, daha az kirletme maliyeti düşük üretimde bulunma yoluyla, yenileme boyutunda, daha sık ve yeterli onarım ve bakım yaparak, teknoloji boyutunda ise, kirliliği azaltıcı yüksek teknolojik yatırımlar yaparak sağlanır. Şekilden de görüleceği gibi, vergi öncesi düzeyde en az maliyetle kirliliği azaltmak, daha az üretim yaparak gerçekleştirilebilmektedir. Bununla birlikte ilk önce kirlenme A'' ye düşecektir. Yenileme ve bakım yapılarak daha etkin emisyon azalışı sağlanabilir. (A' noktasında) En etkin emisyon azaltılması ise teknolojik yatırım yapılarak A' den de daha öte bir nokta da sağlanabilir. Çıktı, yenileme ve teknolojiden oluşan bütün boyutlar için kirlenmenin maliyetini düşürme doğrusu VWXYZ ile gösterilmiştir. Marjinal dışsal maliyet ile marjinal içsel fayda doğrularının kesişmesini gösteren AC'de ise, kirlilik azaltılmasıyla sağlanan sosyal etkinlik gösterilmektedir.[9]

Bu bağlamda Türkiye'de uygulanan Akaryakıt Tüketim Vergisi bir anlamda Dolaylı Çevre Vergisi sayılabilir.[10] Ayrıca belirtmek gerekirse, Ağır metaller, PVC, CFC, halojenleşmiş hidro karbonlar, azot ve fosfor gibi toksit etkisi olan maddeler bu şekilde vergilendirilebilir.

Dolaylı Çevre Vergileri'nin ticaret üzerine etkilerine baktığımızda, tüketim ya da toptancı aşamasında uygulanması ticareti bozucu etki yapmayacaktır. Çünkü, yerli ve yabancı üreticiler aynı koşullara tabi

---

[9] McMorrran, Nellor, a.g.e., s. 4

[10] Ayşegül Mutlu, "Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Yeni Vergi Oluşumları", Marmara Üniversitesi İstatistik ve Ekonometri Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 1, 1994, s. 168

olacaktır. Buna karşın, üretim aşamasında konulan vergiler rekabeti ülke içi ve ülke dışı vergiler farklı olabileceği için olumsuz yönde etkileyecektir.[11]

Diğer taraftan, varolan dolaylı vergi sistemini, (satış vergileri ve KDV gibi) piyasanın teşviki yoluyla, kirliliğin kontrolü için daha etkin bir yol olarak düzenlemek mümkün olabilecektir. Aynı zamanda daha düşük bir maliyetle, çevre zararı ile ilşikilendirilmiş ürün üzerine konulan (akümülatörler ve tarımsal ilaçlar gibi) yeni dolaylı vergiler yardımıyla kirliliği azaltıcı imkanlar meydan gelebilecektir.[12] Bu vergileri de bir tür Dolaylı Çevre Vergisi olarak değerlendirmek mümkündür.

Konuyu özetlemek gerekirse, Dolaylı Çevre Vergileri, Pigonyan Çevre Vergileri ile benzer özellikler gösterir. Bu iki vergi türü de yasak ve cezalardan oluşan kontrol politikalarından daha çok fiyat mekanizmasını kullanırlar. Bu sebepten dolayı Dolaylı Çevre Vergileri çevre politikalarının uygulama maliyetlerini düşürürler. Diğer taraftan Pigonyan Vergiler'de kirliliği azaltma maliyetleri Dolaylı Çevre Vergileri'ne oranla daha yüksektir. Bunun nedeni ise, Pigonyon vergilemede meydana gelen emisyonun sabit bir oranı ile vergi miktarı arasında bir ilişkinin olması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ilişkinin tespiti ve ölçülmesi çevre zararını ortadan kaldırmak için katlanılan sosyal maliyetleri yükseltmektedir. Bu yüzden Dolaylı Çevre Vergisi çevre zararı ile bu zararı meydana getiren mal tüketimi ve kullanımı ile ilgili mal ve hizmete kolayca tarh edilebilmek gibi bir avantaja sahip olduğu için, emisyon miktarını temel alan Pigonyan Vergi'ye nazaran daha rahat uygulanabilmektedir.

1.3. ÇEVRE İLE İLİŞKİLİ DİĞER VERGİSEL DÜZENLEMELER

Yukarıda anlatılan iki vergi yapısı dışında, çevresel amaçlar, diğer bazı vergiler yardımıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu vergiler yardımıyla yapılan düzenlemeler Dolaylı Çevre Vergileri'ne benzer etkiler gösterebilmektedir. Örneğin, kirlilik azaltmaya yönelik yatırım

---

[11] Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,Ankara, 1994, s. 159

[12] Stephen Smith, Green Taxes-The Scope For Environmentally-Friendly Taxes, Key Issues in Tax Reform, Edited Cedric Sandford, Fiscal Publications, 1993, s. 230

teşviklerinde esas amaç, çevrenin korunması olduğundan dolayı Dolaylı Çevre Vergisi'ne benzer etkiler gösterir. Ama, diğerlerine nazaran daha maliyetli bir sonuç ortaya koyar. Diğer taraftan böyle tedbirler firmanın teknoloji seçiminde sapmalar da meydana getirip çevresel ve iktisadi etkinsizliklere yol açabilir.[13]

Kirliliği azaltmak için verilen vergi teşviklerinin etkisi yine Şekil 2 kullanılarak gösterilebilir. Örneğin, üretim yapan bir firma kirliliği azaltmak için yatırım teşviki kullanarak, kömür temizleme makinası aldığını farz edelim. Burada teknoloji diğer üretim faktörlerinden bağımsız olarak sadece kirliliği azaltmak amacıyla kullanılmıştır. Bu durumda firma, sadece çevresel olarak tercih edilebilir teknoloji kullanacak, bunun sonucu katlanılan maliyet ise, teknoloji doğrusu üzerinde etkisini gösterecektir. Bu durumda kirliliği C noktasından B noktasına düşürmek için teknoloji doğrusunun altındaki alan kadar (AWEZ) ödenek gerekecektir. Böyle bir yapıda emisyon yaymakla teknoloji kullanmak arasındaki farksızlık durumunda olacaktır. Yatırım teşviki altında kirliliği azaltmanın sosyal maliyeti, Pigonyan Vergi vasıtasıyla sağlanan azaltma maliyetlerini XYZE alanı kadar aşmaktadır. Bu azaltma maliyeti de devlet bütçesince karşılanacaktır.

Çevre ile ilgili vergi düzenlemelerini, vergi harcaması meydana getiren bir yapı şeklinde ele alırsak, Dolaylı Çevre Vergilerinden farklı olarak ek etkinsiz kaynak gerektiren bir çeşit düzenlemeye dönüşebilir. Vergi teşvikleri yeni firmaları çevreye yayacakları emisyonu düşürmek bakımında uyarabilir, ama bununla tersbir şekilde, halihazırda kirlilik yaymakta olan firmaları herhangi bir şekilde etkilemeyebilir. Bunun sonucu olarak ta toplam emisyonda bir artış görülebilir. Diğer taraftan, teşvik şeklinde uygulanan çevre ile ilgili düzenlemeler vergi sisteminin iç yapısını bozarak başka amaçlar içinde vergi teşviki ile ilgili bazı taleplerin meydan gelmesine de zemin hazırlar. Ayrıca özel amaçlara yönelik vergi ile ilgili teşvikler amaç dışı bazı çevresel zararlarda meydana getirebilir.[14]

---

[13] McMorran, Nellor, a.g.e., s. 5

[14] A.g.e., s. 6

2. TÜRKİYE'DE UYGULANAN ÇEVRE İLE İLGİLİ MALİ YÜKÜMLÜLÜKLER

1980 sonrası dönem, ülkemiz uygulanan ekonomi politikaları bakımında daha önceki dönemle karşılaştırıldığında temel değişmelerin meydana geldiği bir period olarak göze çarpar. Bu dönemde değişim, toplumsal ve ekonomik yapıya bağlı olarak yeni sorunları ülke gündemine yerleşmiştir. Toplumsal duyarlılığında artması ile ortaya çıkan çevre kirliliği, bu sorunlardan birini oluşturur. Çevre kirliliğinin çözülmesi gereken bir problem olarak ortaya çıkması, siyasi iradeyi de harekete geçirmiş ve bu alanda kanuni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

11.8.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu bu konuda ülkemizde yapılan ilk kanuni düzenleme özelliğini taşır. Çevre kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte, çevre kirlenmesini yönelik vergisel önlemlerin alınmasına da imkan sağlanmıştır. İşte biz bu bölümde, Türkiye'de uygulanan çevre ile ilgili vergisel yükümlülükleri incelemeye çalışacağız.

İlk olarak Belediye gelirleri kanunda yapılan değişiklik ile hayata geçirilen Çevre Temizlik Vergisi incelenmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede katı atık Çevre Temizlik Vergisi ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha sonra yine, aynı kanun ile düzenlenen atık sularla ilgi Çevre Temizlik Vergisi hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü olarak ise, Büyükşehir Belediyeleri'nce uygulanan atık su vergisi araştırmaya tabi tutulacaktır. Son olarak ta, Türkiye'de uygulanan çevre yatırımlarına yönelik teşvikler ortaya konacaktır.

2.1. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ

Ülkemizde Çevre Temizlik Vergisi 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa mükerrer 44. maddeyi ekleyen Çevre Temizlik Vergisi ile ilgili 3919 sayılı kanunun TBMM tarafından 15.7.1993 günü 128. bileşiminde kabul edilmiş, 24.7.1993 gün ve 21647 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir.

Bu tarihten daha önce belediyelerin yasal dayanağı bulunmamasına rağmen, teknik gelişmelerin katı atıkları değiştirdiğini ve hizmet üretildiğini

öne sürerek ve belediyelere kaynak sağlamak amacıyla "katı atık toplama ücreti" talep etmeye başladıkları görülmektedir.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun mükerrer 44. maddesinin birinci fıkrasında Çevre Temizlik Vergisinin konusu düzenlenmiştir.[15] Buna göre belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin katı atık toplama hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar Çevre Temizlik Vergisi'ne tabidir. Görüldüğü gibi kanun katı atık toplama hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaları Çevre Temizlik Vergisi'nin konusu olarak almaktadır.

Aynı maddenin ikinci fıkrasında vergiden istisna tutulacak yerler sayılmıştır. Buna göre;

1. Genel ve katma bütçeli idarelere ait binalar

2. İl özel idarelerine ait binalar

3. Belediyelere ait binalar

4. Köy tüzel kişiliğine ve bunların kuracakları birliklere ait binalar

5. Kanunla kurulan üniversitelere ait ve münhasıran bunların hizmetlerinde kullanılan binalar

6. Dini hizmetlere ait umuma açık ibadethaneler

7. Karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar

8.Merkezi Türkiye'de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerine ait olan binalar ve bütün bu sayılan binaların müştemilatı Çevre Temizlik Vergisi'nden müstesna tutulmuşlardır.

---

[15] Resmi Gazete, Sayı: 21647, 24 Temmuz 1994

Yine söz konusu mükerrer 44. maddenin üçüncü fıkrasının hükmüne göre Çevre Temizlik Vergisinin mükellefi, her ne şekilde olursa olsun binaları kullananlardır. Boş binalarda bu verginin mükellefi, binaların malikleri veya malik gibi tasarruf edenlerdir. Yukarıda birinci fıkraya göre katı atık toplama ve kanalizasyon hizmetlerinde konut işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar Çevre Temizlik Vergisine tabi, üçüncü fıkraya göre ise, boş binalardan da çevre temizlik vergisinin alınması söz konusudur. Vergi mükellefleri binayı kullananlar olduğuna göre kiracılarda Çevre Temizlik Vergisi mükellefi konumundadır.

Maddenin 5. fıkrasında Çevre Temizlik Vergisinin 1996 yılında katı atıklar için aşağıdaki gösterilen çizelgeye göre aylık olarak hesaplanacağı hükme bağlanmıştır.[16]

Tablo I.

Aylık Vergi Tutarları (TL)

Bina Grupları	1 . Derece	2 . Derece	3 . Derece	4 . Derece	5 . Derece
1 . Grup	11.515.00	9.212.000	6.909.000	5.757.000	4.606.000
2 . Grup	6.909.000	5.757.000	4.606.000	3.454.000	2.303.000
3 . Grup	4.606.000	4.029.000	3.454.000	2.303.000	1.726.000
4 . Grup	2.303.000	1.841.000	1.380.000	920.000	459.000
5 . Grup	1.380.000	1.151.000	920.000	575.000	344.000
6 . Grup	690.000	575.000	459.000	344.000	229.000
7 . Grup	229.000	184.000	137.000	113.000	56.000

Bu tarifede yer alan tutarlar: önceki yılda uygulana tutarlara bunların Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca belirlenen yeniden değerleme oranının yarısı ile çarpılması sonucu bulunacak tutarın eklenmesi suretiyle her yıl yeniden belirlenir. Verginin belirlenmesinde 1000 TL'ye kadar olan tutar atılır. Tarifede de görüldüğü gibi verginin konusu olan binalar yedi gruba ayrılmıştır. Her gruptaki bina çeşitleri ise, kendi aralarında beş

[16] Resmi Gazete, Sayı: 22504, 25 Aralık 1995

dereceye ayrılmıştır. Kanunla tarifeler konusunda Bakanlar Kuruluna da yetki verilmiştir. Bakanlar Kurulu tarifelerde yer alan vergi tutarlarını, kalkınmakta öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5000'den az belediyelerde %50'ye kadar indirmeye, bina grupları ve belediyeler itibarıyla ayrı ayrı %100'e kadar arttırmaya yetkilidir.

Çevre Temizlik Vergisinin 44. maddenin 7. fıkrasına göre bina gruplarını tayin ve tespit yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir. Yine aynı fıkra hükmüne göre binanın hangi dereceye gireceği. binaların bulunduğu mahallin sosyal ve ekonomik farklılıklarına ile büyüklükleri dikkate alınarak belediye meclislerince belirlenir. İşyerlerinde verginin belirlenmesinde personel sayısı ile birlikte faaliyet türü ve çevre kirliliğine etkisi bakımından mesleklerde dikkate alınır.

Bu verginin beyanı, tahakkuku ve ödenmesi 8. fıkraya göre belirlenmiştir. Buna göre katı atıklar için Çevre Temizlik Vergisi, belediyelerin binaları tarifedeki derecelere intibak ettirmesi üzere her ayın Ocak ayında yıllık tutar itibarıyla tahakkuk etmiş sayılmaktadır. Tahakkuk eden vergi bir defaya mahsus olmak üzere, belediyelerin ilan koymaya mahsus mahallerinde bir ay süre ile topluca ilan edilir.

Çevre Temizlik Vergisi mükellefleri bir defaya mahsus olmak üzere beyannameleri doldurarak binaların bulunduğu yer belediyesine verecekler ve mükellefiyetleri böylelikle tesis edilecektir.

Maliye Bakanlığı tebliğine göre, belediyeler istedikleri takdirde mükelleflerce düzenlenmiş ve imzalanmış bildirimleri elden alıp mahallinde de tahsilat işlemi yapabileceklerdir. Bu çerçevede bazı belediyelerde ev ev dolaşılarak Çevre Temizlik Vergisi tahsilatı yapıldığı görülmektedir.

Mükellefler tarafından verilen beyannameler sicil defterlerine kayıt edildikten sonra ait oldukları binalara ilişkin Emlak Vergisi dosyaları ile birleştirilecek ve takip işlemleri bu dosya üzerinden yapılacaktır. Bir defa beyan yapıldıktan sonra değişiklik olmadıkça tekrar beyan yapılamaz ve Çevre Temizlik Vergisi her yılın Ocak ayında tahakkuk etmiş sayılır. Tahakkuk eden vergi mükelleflerce her yıl Ocak ve Temmuz ayı içerisinde iki eşit taksitte ödenir. Tahakkuk eden vergi süresi içinde ödenmez ise, 6183

sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca tahsil edilir.

2.2. ATIK SULARLA İLGİLİ ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ

Atık sularla ilgili Çevre Temizlik Vergisinin 12. fıkrasında düzenlenmiştir. Fıkra hükmü şöyledir: Belediyeler atık sularla ilgili olarak da; katı atıklarla ilgili tarifede yer alan bina gruplarını topluca veya ayrı ayrı dikkate almak suretiyle ve su tüketim bedelini aşmamak üzere meclislerince belirlenecek miktarda Çevre Temizlik Vergisi alırlar. Atık sular ile ilgili Çevre Temizlik Vergisi, su tüketim bedeli ile birlikte tarh ve tahakkuk etmiş sayılır ve bu bedel ile birlikte tahsil edilir. Su ve kanalizasyon hizmetleri ayrı bir kanunla düzenlenmiş bulunan belediyelerde ise, atık su bedellerinin tahsiline ilişkin uygulama kendi kanunlarındaki hükme tabidir.

Yasa koyucu atık su ile ilgili Çevre Temizlik Vergisi'nin uygulanmasını büyük ölçüde belediye meclislerine bırakmıştır. Çünkü belediye meclisleri bu hükümler çerçevesinde tamamen sembolik atık su ile ilgili Çevre Temizlik Vergisini belirleyeceği gibi, su tüketim bedeline çok yakın olarak da vergiyi belirleyebilir. Bu durum "verginin kanuniliği ilkesi "ile bağdaştırılması zordur. Çünkü 1982 Anayasanın 73. maddesine göre vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülük kanunla korunur, değiştirilir veya kaldırılır. Bu yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi bakanlar kuruluna verilebilir. Oysa atık su ile ilgili çevre temizlik vergisinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar dahi yoktur. Çünkü su tüketim bedellerini belediye meclisleri belirlemekte, böylece atıksu ile ilgili çevre temizlik vergisinin yukarı ve aşağı sınırlarını belirleme yetkisi yasa koyucuya ait olmasına rağmen, belediye meclislerine devredilmektedir.[17]

Tüm Büyükşehir Belediyeleri'nde uygulanan 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri hakkında Kanunun 13. maddesinin (a) bendini göre su satışı ve kullanılmış suların uzaklaştırılmasına karşılık tarifesine göre abonelerden alınacak ücretler

---

[17] Bumin Doğrusöz, "Çöp Vergisinde Anayasaya Aykırılıklar", Dünya Gazetesi, 12.8.1993

İSKİ'nin gelirleri arasında sayılmıştır. Yani Büyükşehir Belediyesinin bulunduğu kentlerde kullanılmış suların uzaklaştırılması ücreti (kısaca atık su ücreti) vergi şeklinde değil ücret şeklinde düzenlenmiştir. Oysa çevre temizlik vergisiyle ilgili maddenin 12. fıkrasına göre su ve kanalizasyon hizmetleri ayrı bir kanunla düzenlenmiş olan belediyelerde atık su ile ilgili çevre temizlik vergisi alınacaktır. Yani Büyükşehir Belediyelerinde yaşayanlar kanalizasyon hizmetlerinde yararlanmaları karşılığında "atık su ücreti" ödemekte, diğer belediyelerde yaşayanlar ise atık suyla ilgili çevre temizlik vergisi ödemektedirler. Böylelikle hizmette ikilik meydana gelmektedir.

Öte yandan Büyükşehir Belediyelerinin bulunduğu Çevre Temizlik Vergisi'ni tahsile ilçe belediyeleri yetkili iken Büyükşehirlerde atık su ile ilgili ücretler Büyükşehir Belediyesine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tahsil edilmektedir.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa 3914 kanunla eklenen mükerrer 44. maddenin 13 ve 14. fıkraları tahsil olunan çevre temizlik vergisinin ne şekilde kullanılacağını düzenlemiştir.

Fıkra hükmüne göre " bu madde uyarınca tahsil edilen vergilerin %10 'u tahsilatı takip eden ayın 15. günü akşamını kadar Çevre Kirliliğini Önleme Fonuna aktarılır. Bakanlar Kurulu fona aktarılacak paya ilişkin oranı, sıfıra kadar indirmeye ve bir katına kadar indirmeye yetkilidir. Süresinde aktarılmayan paylar, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51. maddesinde belirlenen oranda hesaplanacak tutar kadar fazlasıyla birlikte ödenir. Büyükşehir Belediye sınırları içersinde bulunan belediyeler tarafından tahsil edilen katı atıklara ilişkin Çevre Temizlik Vergilerinin % 20 si münhasıran çöp imha tesislerinin kuruluş ve işletmelerinde kullanılmak üzere Büyükşehir Belediyelerine tahsilatı takip eden ayın 15. günü akşamına kadar aktarılır.

Madde hükmünün 15. fıkrasına göre ise,"bu madde uyarınca tahsil edilen vergiler çevre temizliği gayesi dışında kullanılamaz". Ancak bu hüküm yoruma açıktır. Çünkü, çevre temizliği gayesi"nden ne anlaşılacağı belediye yönetimlerine göre çok değişecektir. Bunu bazı belediyeler çevre temizliği için personel harcamalarında kullanabileceği gibi, salt çevre kirliliğini önlemek amacıyla yatırım yapan belediyelere rastlanabilecektir.

2.3. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE UYGULANAN ATIK SU VERGİSİ

Evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucu kirlenmiş ve özelliği değişmiş sulara atık su denilmektedir. Evsel atık su ise: konutlardan veya yerleşim bölgelerinden kaynaklanan ve insanları yaşam süreçlerindeki ihtiyaç ve kullanımları nedeni ile oluşan atık sulardır. Endüstriyel atık su da: evsel atık su dışında kalan endüstrilerin, imalathaneleri, küçük ticari işletmelerin ve küçük sanayi sitelerinin her türlü üretim, işlem ve prosesinden kaynaklanan sulardır.

Atık su ücretini düzenleyen ve 20.11. 1981 yılında kabul edilen söz konusu kanun başlangıçta sadece İstanbul'da İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresince uygulanmış, ancak daha sonra Büyükşehir Belediyeleri'nin çogalması nedeniyle 2460 sayılı İSKİ Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri hakkında kanunun 3305 sayılı kanunla eklenen ve Resmi Gazete'de 19.6.1986 tarihinde yayınlanan ek 4. maddesi hükmüne göre bu kanun diğer büyükşehir belediyelerince de uygulanacağı karara bağlanmıştır.

Bu bağlamda İSKİ'nin görevlerinden biride kullanılmış sular ile yağış sularının toplanması, yerleşim yerlerinden uzaklaştırılması ve zararsız bir biçimde boşaltma yerine ulaştırılması veya bu sulardan yeniden yararlanılması için abonelerden başlanarak bu suları toplanacakları veya bırakılacakları noktaya kadar her türlü tesisin etüt ve projesini yapmak veya yaptırmak; gerektiğinde bu projelere göre tesisleri kurmak ya da kurdurmak; kurulu olanları devralıp işletmek ve bunların bakım ve onarımını yapmak, yaptırmak ve gerekli yenilemelere girişmek olarak kanunda sayılmıştır.

Söz konusu kanunun 3305 sayılı kanunla değişik 23. maddesine göre, su satışı, kanalizasyon tesisi bulunan yerlerdeki kullanılmış suları uzaklaştırılması, septik çukurların boşaltılması giderleri için ayrı tarifeler yapılır. Bu tarifelerin tespitinde, yönetim ve işletme giderleri ile amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, ıslah ve tevsi masrafları ve % 10 dan aşağı olamayacak nispetinde bir kar oranı esas alınır. Ayrıca bu tarifelerin tespiti ve tahsilatla ilgili usul ve esaslar bir yönetmelik ile belirlenecektir. Bu hükme göre çıkarılan " İSKİ Genel

Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği" 1.1.1986 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Ayrıca İSKİ, fabrika, hastane ve diğer özellik gösteren su tüketim yerlerinden gelen kullanılmış suların kanalizasyon şebekesine verilmeden önce gerekiyorsa özel olarak tasfiyesini isteme hakkına sahiptir. Bu kuruluş ve kurumlar İSKİ'ce tesbit edilen süre içinde özel tasfiyeyi yapmadıkları takdirde, diğer kanunlardaki mueyyideler saklı kalmak üzereİSKİ gerekli tesis ve işleri yapar ve giderlerini % 50 fazlasıyla ilgililerden tahsil eder.

Atık su ücret tarifelerinin belirlenmesinde kanunda yazdığı şekilde yönetim ve işletme giderleriyle amortisman haricinde konulacak olan kar yüzdesi kirletilmiş olan suların temizlenmesini sağlayacak düzeyde olmalıdır. Bu durum " kirleten öder" ilkesinin doğal sonucudur.

2560 sayılı İSKİ kanunun 23. maddesi uyarınca çıkarılan İSKİ Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliğinin 5. maddesine göre Genel Müdürlükle bir hizmet sözleşmesi yapan gerçek ve tüzel kişilere "abone" denilmekte, su abonesi ve kullanılmış su abonesi olmak üzere iki tür aboneden söz edilmektedir. Her su abonesi ayrı bir sözleşme yapmaya gerek kalmaksızın aynı zamanda kullanılmış su abonesidir.

Bu durumda kullanılmış suların uzaklaştırılmasına karşılık alınacak atık su ücretleri sadece Büyükşehir Belediyeleri'nin bulunduğu yerlerde alınabilecektir. Bundan dolayı Büyükşehir Belediyesi bulunmayan yerlerde atık su ücreti alınması mümkün değildir.

2.4. TÜRKİYE'DE UYGULANAN ÇEVRE YATIRIMLARI TEŞVİK SİSTEMİ

1993 yılı yatırımların, döviz kazandırıcı işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslar 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 93/4000 sayılı kararname ve 20 Şubat 1993 tarih ve 21502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğ ile belirlenmiştir.

Bu tebliğe göre çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlar için minimum toplam sabit yatırım tutarı 250 milyon TL olarak belirlenmiş olup, böylece küçük çaplı yatırımların da teşvik tedbirlerinden yararlanması

mümkün kılınmıştır. Çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, özel önem taşıyan sektör yatırımı olduklarından ilgili makine ve teçhizat ithalinde gümrük muafiyetinin yanı sıra fon muafiyetinden istifade etmektedir.[18]

İşletme döneminde uygulanan ve fon muafiyetine yönelik bir teşvik aracı olan yatırım indirimi özel önem taşıyan sektör yatırımlarında yöre farkına bağlı olmaksızın % 100'dür. Böylece çevre yatırımları yöre farkı gözetmeksizin % 100 oranında yatırım indiriminden yararlanırlar. Ayrıca, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, yatırım yöresine bağlı olarak toplam sabit yatırım tutarlarının yüzde 30'u ile yüzde 60'ı arasında değişen oranlarda Fon Kaynaklı Kredi Kullanma avantajından yararlanmaktadırlar.

Diğer bir teşvik uygulaması olan teşvik priminde teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımlara ait yurt içinde imal edilmiş makine teçhizatın Katma Değer Vergisine tekabül eden miktarı yatırımcılara geri ödenmektedir. Teşvik primi özel önem taşıyan yatırım konularında KDV oranına makine bedeli üzerinden yüzde 10 ilave edilmek (yüzde 20 oranında) suretiyle uygulanmaktadır. Teşvik primi oranı yörelere bağlı değildir. Çevre yatırımları için uygulanan teşvik prim oranı yüzde KDV + 10 puandır.[19]

SONUÇ

Çevre kirliliğinin önlenmesinde iki tür politikadan söz edilebilir. Bunlardan birincisi,"onarımcı politikalar", ikincisi ise, "önleyici politikalardır. Onarımcı politikalar çevre kirliliği ortaya çıkmasında sonra bu sorunu çözmek için ortaya konulan politikalardır. Öte yandan önleyici politikalar ise, çevre henüz zarar görmeden önce çevre kirliliğinin ortaya çıkmasını önlemeye yönelik politikalardır.[20]

Biz bu çalışmada ele aldığımız vergisel yükümlülükler yardımıyla onarımcı politikaları bir bölümünü irdelemeye çalıştık. Teorik olarak temelde üç çeşit vergi yapısından söz ettik. Bunlar: emisyon üzerinden

---

[18] DPT, a.g.e., s.161

[19] DPT, a.g.e., s. 161

[20] Türkiye Çevre Sağlığı Vakfı,Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir? Ne olmalıdır?, Türkiye Çevre Sağlığı Vakfı Yayınları, Ankara, 1987, s. 18.

alınan vergiler (Pigonyan Vergiler), çevre zararı yaratan malların tüketimi ve girdileri üzerinden alınan vergiler (Dolaylı Çevre Vergisi) ve çevre ile ilişkili diğer vergisel düzenlemelerdir.

Türkiye'de çevre vergilerinin uygulamasına baktığımızda, esas olarak Çevre Temizlik Vergisi'nden bahsedebiliriz. Bu başlık altında, katı atık Çevre Temizlik Vergisi gerek uygulama, gerekse kapsam bakımından en dikkat çeken vergidir ve ülkemizde 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Yine, aynı kanun ile düzenlenen bir başka vergi ise, atık sularla ilgi Çevre Temizlik Vergisi'dir. Bu konudaki diğer bir mali yükümlülük, bir önceki atık sular ile ilgili Çevre Vergisi çerçevesinde değerlendirebileceğimiz Büyükşehir Belediyeleri'nce uygulanan Atık Su Vergisi'dir. Bunlardan başka, ülkemizde çevre kirliliğini önlemeye yönelik mali yapılardan biri de, çevre yatırımlarına yönelik teşviklerdir.

Ülkemizde uygulanan katı atık Çevre Vergisi, teorik yapıdaki Dolaylı Çevre Vergileri ile örtüşmektedir. Yalnız, katı atık Çevre Vergisi'nin belli bir hizmet karşılığı olarak alınması, vergiden daha çok harç özelliği göstermesini sağlamaktadır. Bundan başka atık sular ile ilgili Çevre Vergisi ve Büyükşehir Belediyeleri'nce uygulanan Atık Su Vergisi, bırakılan atık miktarına göre alındığı için emisyon üzerinden tarh edilen Pigonyan Vergiler ile uyuşan bir yapı gösterir. Gerçi bu vergilerin ne kadar vergi ne kadar atık su ücreti olduğu tartışmaya açık bir konudur. Son olarak, ülkemizdeki çevre yatırımlarına yönelik teşvikler teorik yapı içerisindeki bir sınıflandırmaya tabi tutulursa, çevre ile ilişkili diğer vergisel düzenleme kapsamında değerlendirilebilir.

Ülkemizde çevre kirlenmesini önlemeye yönelik vergisel yapılar bunlardan ibarettir. Bu düzenlemelerin çevre kirliliğini önlemede yetersiz kaldığı Türkiye genelinde rahatça gözlenebilmektedir. Eğer önümüzdeki yüzyılda sağlıklı bir çevrede yaşamak istiyorsak, çevre sağlığına yönelik etkin vergisel düzenlemeler yapmamız ve bu yapıları çeşitlendirmemiz kaçınılmaz bir zorunluluktur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Belediyeler Gelirleri Kanunu

Çevre Kanunu

COASE R. H., "The Problem of Social Cost", Journal of Law and Economics, Volume 3, 1960

Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,Ankara, 1994

DOĞRUSÖZ Bumin, "Çöp Vergisinde Anayasaya Aykırılıklar", Dünya Gazetesi, 12.8.1993

EKŞİOĞLU Kani, Belediye / İl İdaresi ve İl Özel İdaresi Mevzuatı, Yasa Yayınları, İstanbul, 1989

ESKELAND Gunnar, "Emmanuel Jimenez, Policy Instrument For Pollution Control in Developing Countries" The World Bank Research Observer, Volume7, Number 2, July 1992

HARFORD Jon, "Firm Behavior Under Imperfectly Enforceable Pollution Standards and Taxes", Journal of Environmental Economics and Management, Volume 5, 1978

HYMAN David, The Economics of Governmental Activity, Holt, Rinehart and Winston Inc, 1973

İSKİ Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu

McMORRAN Ronald, NELLOR David, Tax Policy and the Environment: Theory and Practice,IMF Working Paper, 1994

MUTLU Ayşegül, "Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Yeni Vergi Oluşumları", Marmara Üniversitesi İstatistik ve Ekonometri Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 1, 1994

POTERBA James, ROTEMBERG Julio, "Pigouvian Taxation of Intermediate Goods When Final Goods Can Be Imported", 50th Congress of the International Institute of Public Finance, Harvard University, 22-25 August 1994

Resmi Gazete, Sayı: 21647, 24 Temmuz 1994

Resmi Gazete, Sayı: 22504, 25 Aralık 1995

SMITH Stephen, Green Taxes-The Scope For Environmentally-Friendly Taxes, Key Issues in Tax Reform, Edited Cedric Sandford, Fiscal Publications, 1993

Türkiye Çevre Sağlığı Vakfı, Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir? Ne olmalıdır?, Türkiye Çevre Sağlığı Vakfı Yayınları, Ankara, 1987

VICTOR P. A., İktisadi Açıdan Çevre Kirlenmesi, Çev. Ömer Faruk Batırel, Ak Yayınları, İstanbul, 1978.